

การจับกุมทหารก่อการกำเริบ ร.ศ. 130

แฉลุข นั่นนันห์*

เมื่อกันวันซึ่งมีพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ เสด็จฯ ฯ ให้เกิดมีข่าววนการยังเคริกหรือที่เรียกวันว่า “กบฎ ร.ศ. 130” คือเปลี่ยนแปลงการปกครองด้วยอำนาจพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ลงมาอยู่ใต้กฎหมาย นับได้ว่าเป็นจุดที่เดียวที่ต้องการเมืองไทย เพราะเป็นครั้งแรกที่สามัญชนกลุ่มใหญ่คิดเรียกร้องขอเปลี่ยนแปลงทางการเมืองให้ประชาชนมีประชาธิปไตย เมื่อตนประเทศที่เจริญแล้วในขณะนั้น

ในบทความนี้ ผู้เขียนพยายามใช้ข้อมูลหลาย ๆ ภายนอกภาษาและวิเคราะห์เหตุการณ์กบฎ ร.ศ. 130 ที่ผ่านมาเดือน 70 นี้ ให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด โดยศึกษาถึงเรื่อง การจับกุมพวากบฏเมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2454 (ร.ศ. 130) คุณลักษณะของกลุ่มกบฎ สาเหตุที่พวากบฏกันจับกุม รวมทั้งปฏิกรรมของฝ่ายรัฐบาลและประชาชนต่อการรับพวากบฏ

ข้อมูลส่วนใหญ่ในการศึกษาได้มาจากเอกสารร่วมสมัยที่กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารเหล่านี้เป็นเอกสารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ เป็นเรื่อง

* แฉลุข นั่นนันห์ อ.บ. เก็บรวบรวม (จ.หาฯ), M.A. (Hong Kong), Ph.D. (London) อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ผู้เขียนขอขอบคุณเจ้าหน้าที่กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร ที่ได้ให้ความสะดวกในการใช้เอกสาร และขอขอบคุณท่องรรษากาศความมั่นสร้างสรรค์ที่ส่งเสริมให้มีการศึกษา กันกว้าง และรื้อ “อดีต” ขึ้นมาไว้ครั้งนี้เพื่อให้ประวัติศาสตร์เป็น “ศาสตร์ที่ได้สานเข้าไปให้ใกล้ความจริงมากที่สุด”

เกี่ยวกับกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงการคลัง ฯลฯ ที่สำคัญคือมีเอกสารเรื่อง ร.ก. 130 อยู่รวม 23 แผ่น ซึ่งมีทั้งพระราชบัญญัติและกฎหมายเดียวกัน สมเด็จพระศรีพัชรินทราบราชินีนาถพระบรมราชชนนีพระพันปีหลวง สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ทดลองเจ้านายทุกพระองค์ที่ทรงอยู่ในเหตุการณ์

นอกเหนือจากเอกสารทางราชการ ผู้เขียนยังได้เก็บจากหนังสือพิมพ์นิตยสารและวารสารต่าง ๆ ที่พิมพ์ในสมัยนั้น รวมทั้งบันทึกความทรงจำของเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชการ ความทรงจำของผู้ยักภูมิ และของประชาชนทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์

- 1 -

ในกันรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ หลังจากที่พระองค์ขึ้นครองราชย์ได้ราوا ၇ ปี เกษะ รัฐบาลสืบทราบว่ามีคดีฉวยทรัพย์และผลประโยชน์ลุ่มหนึ่งทั้งสมาคม “อาณาคิช” ชั้น มีสมาชิกประมาณ 800-1,000 คน วางแผนจะเปลี่ยนแปลงการปกครอง ลดพระราชนิรนาญาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ลงมาอยู่ใต้กฎหมายเหมือนในประเทศอังกฤษและญี่ปุ่น¹ ฝ่ายรัฐบาลจึงจับกุมผู้คิดเบ็นกับการสำคัญที่ในเช้าวันศุกร์ที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2454 (ร.ก. 130)² ผู้ที่ถูกจับกุม นายร้อยเอกชุนทวยหารพิทักษ์ (เหลือง ศรีจันทร์) ผู้บังคับกองพยานบาลโรงเรียนทหารบก ชั้นนายพันโทพระหนักด้วยศรัทธา แล่นายพันโท ม.จ. ทศศิริวงศ์ ไปจับได้ที่โรงเรียนนายร้อยชั้นมัธยม³ นายพันตรีหลวงวินเนคปรัสิทธิวิทย์ (อัษฎ์ อะสิตเวช) สังกัดกรมแพทย์ทหารบก จับได้ที่บ้านกำบับดอนน้ำด่าน นายร้อยโทจรุญ ณ บางช้าง สังกัดกรมพระธรรมนูญทหารบก ถูกจับที่บ้านดอนสุรศักดิ์ และ นายร้อยตรีเจือ ศิตาอาศัน สังกัดกรมทหารบืนไหอยู่ที่ 2 ถูกจับที่กรมเสนาธิการทหารบกพร้อม ๆ กับนายทหารกรมเดียวกันอีกหลายคน รวมทั้งทหาร

¹ กองochunayเหตุกรรมศลีปากอร (ต่อไปใช้ กอช.) เอกสารรัชกาลที่ 8 แผ่นเบ็ดเตล็ด (ต่อไปใช้ ร. ๘ บ.) บ. 17/1, สำเนาร่างงาน ร.ศ.๙๐, วันที่ ๑ มีนาคม ๒.ศ. ๑๘๐.

² เรื่องวันนับถ้วนคดีกบฏ ร.ศ. 180 น. ร.ศ. เหรี้ยญ ศรีจันทร์ และ ร.ศ. เนตร ทุนวิพันน์ เนียนไว้ในหนังสือ ปฐวิติ ร.ศ. 180 ว่าเป็นวันที่ 27 กุมภาพันธ์และหนึ่งสัปดาห์ ๗ เที่ยวกัน ร.ศ. 180 กับนับที่ก็เป็นทำนองเดียวกัน แต่เท่าที่ตรวจสอบหลักฐานหลักสำคัญปรากฏว่า ในวันที่ 28 และวันที่ 29 กุมภาพันธ์ คดีก่อการ ร.ศ. 180 ยังประชุมใหญ่กันอยู่ น่องจากนั้นจึงนับถือคำให้การของ ร.ศ. อัศ รัตนพันธุ์ สมาร์ก ร.ศ. 180 บังชุดว่าถูกจับวันศุกร์ที่ 1 มีนาคม.

³ กอช. ร. ๘ บ. 17/8, นายพันโทพระหนักด้วยศรัทธา แล่นายพันโท ม.จ. ทศศิริวงศ์ นายพลเอกพระยาสีหนราษฎร์ไชยชัย, ๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๘๐.

จากกรรมทหารมหากเล็กและจากโรงเรียนนายสิบ ทุกคนถูกใจกุญแจเมื่อันนำไปก็ชั่งไว้ที่กองมหันต์ไทยที่เรียกว่าคุกใหม่ หรือคุกท่าพระเกศ ส่วนทางท่าจังหวัดพระยาสีหราชเดชาใช้ผู้ช่วยเสนอเป็นกระทรงกลาโหม ได้ออกคำสั่งไปที่กองทัพที่ 2 มนต์พิษณุโลก ให้ส่งกัวน่ายร้อยโทชลธ สองคั้กกองพลที่ 7 เข้ากรุงเทพฯ ด่วน เพื่อให้ส่วนความผิดฐานสมบกับพระราชพาก่อการกำเริบ^๔

หลังจับกุมกัวแล้ว ในตอนบ่ายวันเดียวกัน รัฐบาลได้ส่งกำลังและเจ้าหน้าที่ออกค้นของกลางบ้านผู้ก่อการชั้นหัวหน้า และท่อนกุลดอกคิกิจสถานแಡวงบูรพาภิรมย์ ซึ่งเป็นสถานที่นักชุมชนของพวกราษฎรที่เหล่านี้ เจ้าหน้าที่ไปถึงบ้านนายร้อยเอกชุนทวยหารพิทักษ์ที่ถนนสาธร ราชฯ บ่ายตีโมงเศษ ภารยาชุนทวยหารฯ อายุเพิ่มบ้าน พอเห็นทหารไปค้นบ้าน อารามอกใจพยายามจะทำลายเอกสารที่มีอยู่ รับปากจะตามค้นหนึ่งทั้งลงในน้ำซั่งหลังบ้าน แต่เมื่อเจ้าหน้าที่ไปตามเก็บมาดูก็ถูกจับเป็นกระดาษเปล่าๆ ทั้งหมด ส่วนของอื่นๆ ที่ค้นได้ทั้งหมด 21 รายการ มีที่สำคัญๆ อายุ 3 รายการ รายการแรกเป็นที่ความ “ว่าด้วยความเตือนชามและความเชื่อของประเทศไทย” เป็นลายมือทั่วเขียนยาวถึง 22 หน้ากระดาษฟุลสแกป รายละเอียดเป็นเรื่องของการปักครองของประเทศไทย ที่มีที่สำคัญคือวันที่ 3 วิธี คือ 1. ว่าด้วยวิธีปักครองประเทศไทยโดยมีพระมหากรุณาธิคุณอยู่เหนืออภิภูมาย เรียกว่า “แบบโซลุกมอนกา” 2. การปักครองประเทศไทยโดยมีพระมหากรุณาธิคุณอยู่ใต้กภูมาย หรือ “ติมิกเท็กมอนกา” และ 3. ว่าด้วยวิธีปักครองประเทศไทยแบบ “รับปันลึก” ซึ่งมีที่ประชุมสำหรับปักครองประเทศไทย เอกสารชั้นที่สองเป็นกฎหมายบังคับของตนในสรรวมทั้งภาษาแข่งของตนไม่สามารถอ่านได้ ชั้นนี้เขียนด้วยลายมือของชุนทวยหารพิทักษ์เอง และอีกรายการหนึ่งเป็นบัญชีชั่วคราวชื่อสมាជิก เขียนชื่อและลงนามไว้อีกคนหนึ่ง รวมทั้งหมด 58 คน และยังมีบัญชีค่าใช้จ่าย และบัญชีค่าสมាជิกที่ใจจ่ายแล้ว และยังไม่ได้จ่ายแนบอยู่ด้วย มีรายชื่อคนที่จ่ายเงินแล้ว 17 คน โดยดัวเฉลี่ยจ่ายคนละ 6 บาท-6 บาท 50 สตางค์ ที่จ่ายมากกว่านี้ มี 3 คน คือ ชุนทวยหารฯ จ่าย 14 บาท นายร้อยโทจรุญ 20 บาท และนายร้อยโททองคำคล้ายโอกาส สังกัดกรมเสนาธิการทหารบก จ่าย 15 บาท^๕ นอกจากนี้มีหลักฐานเป็นจดหมายจากนายอุทัย เทพหัสดิน ณ อยุธยา เจ้าหน้าที่กระทรงยุทธิธรรม ถึง นายร้อยโทจรุญ บอกว่า

^๔ กงช. ร. ๖ บ. 17/๓, นายพันไทหหลวงไบรอันลาก-พระยาสีหราชเดชาไชย, ๘ มีนาคม ๒.๙. ๑๓๐.

^๕ กงช. ร. ๖ บ. 17/๑๐, คูเบกสารคันบ้านชุนทวยหารฯ.

“พระยาอุไวยมนตรี” ฝ่าเงินมาให้ 400 บาท และแนบข้อความว่า “..... เงินที่ซื้อให้นี้ ให้ถือเสียว่าให้แก่คณะที่เกี่ยว อ้ายการที่จะทำเป็นใบยื่นให้ช้านั้น ข้าไม่ชอบและไม่ต้องการ เรา ทำการสำหรับชาติทั่วหากไม่เกี่ยวกันเรื่องอื่น....”⁶ ในขณะที่กรุงศรีอยุธยา เจ้าหน้าที่ได้พบเงิน ประมาณ 200 บาท ซึ่งนับว่ามากอย่างมหาศาลในเวลาดังกล่าว เอกสาร แท่ทางการก็ได้แสดง น้ำใจสุดจริตคืนให้กับภารรยาขุนทวยหารฯ โดยไม่ได้ยกไว้เป็นของกลาง เพราะถือว่าเป็นสมบัติ ส่วนกัวของขุนทวยหารฯ เอง⁷

เอกสารสำคัญที่กันได้จากบ้านขุนทวยหารฯ นี้ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าพี่กุม หลวงพิษณุ โภกประชานาถ แทนเสนอตีกระบรร่งกลาโหม ในฐานะผู้บัญชาการใหญ่ในการจับกุม ได้ทรงทำสำเนาทูลเกล้าฯ ด้วยพระบาทสมเด็จพระมหามythugelephantเจ้าอยู่หัว ซึ่งขณะนั้นประทับอยู่ที่พระราชวังสมเด็จพระปรมินทรมหาเจ้าสุริยธรรม นราธิราษฎร์ นราธิราษฎร์ นราธิราษฎร์ นราธิราษฎร์ ในวันรุ่งขึ้นจากวันจับกุมใหญ่ ก่อ ในวันเสาร์ที่ 2 มีนาคม ร.ศ. 130

นอกจากที่บ้านขุนทวยหารฯ แล้ว เจ้าหน้าที่ได้ไปค้นบ้าน นายร้อยโท จรุญ และบ้านนายพันตรีหลวงวิมเนศร์ประเสริฐวิทย์ แท่ไม่พบอะไรมาก เช่นที่บ้านนายร้อยโท จรุญ ไม่พบอาวุธเลยพนแต่หนังสือ เรื่อง “คำแนะนำสั่งสอนเรื่องชาติบ้านเมือง” อยู่ให้หมด 1 เก็บ เป็นคัพพิมพ์คึกหนาถึง 256 หน้ากระดาษแผ่นใหญ่ ส่วนที่บ้านนายพันตรี หลวงวิมเนศร์ฯ นั้น กันพบสมุดรวมรวมช่าวาหนังสือพิมพ์กัดเฉพาะเรื่องกฎหมายใหญ่ในเมืองจัน ปะการไว้ในสมุดหนา 44 หน้า และการคุณทวยหารพิทักษ์เขียนว่า “เสียใจมาพไม่ได้” 1 แผ่น⁸

เจ้าหน้าที่ชุดเดียวกันนี้ได้ไปตรวจค้นที่อนุกูลคือกิจสถานซึ่งเป็นที่ก 2 ชั้น รัมณัน ระหว่างประทุสามียอดกับวังบูรพาภิรมย์ เมื่อไปถึงเป็นเวลาค่ำแล้ว สถานที่นั้นปิด จึงสอบถาม คนข้าง外 ได้ความว่าเป็นสถานที่ว่าความของนายความคนหนึ่งชื่อ นายสิน เจ้าหน้าที่ตามไปที่บ้านนายสินแท่ไม่พบตัว จึงกักสินใจพังประทุเข้าไปค้นข้างใน ตรวจคุ้พนกระดับน้ำยาเจ้งความ ว่าเป็นห้องของนายร้อยโทจรุญ และนายสิน ทนายความรับว่าความ 1 แผ่น และพบสมุดมีข้อความ

⁶ กงช. ร. ๖ บ. 17/8, ออกหมาย อุทัย-จรุญ, ๒๘ กุมภาพันธ์ ร.ศ. 180.

⁷ กงช. ร. ๖ บ. 17/3, รายงานนายพันโท น.อ. ทดสอบชัย, ๑ มีนาคม ร.ศ. 180.

⁸ กงช. ร. ๖ บ. 17/8, นายทันใจประหัตต์สารสุกโภ-พระยาสักราชเค淳, ๒ มีนาคม ร.ศ. 180.

⁹ กงช. ร. ๖ บ. 17/23, เรื่องหนังสือของกลาง ๒ เก็บ.

เกี่ยวกับการเปลี่ยนวิธีการปักครองแผ่นดินอีก 1 เล่ม ในระหว่างที่คันอยู่นั้น ชาวบ้านช้างเกียงกอกใจพากันแอบคุ้งพูดว่า “.....นี่เขามาคันห้องนายร้อยโถจรูญกันทำไม” แท่พอเจ้าหน้าที่ซักถามว่าห้องนั้นเป็นห้องนายร้อยโถ จรูญ หรือ ทุกคนก็พากันเฉยไม่ตอบคำถาม¹⁰

การจับกุมทหารก่อการกำเริบครั้งนี้ รัฐบาลไม่ได้จับคราวเดียวหมด แต่จับเป็นลسلอกๆ ในวันแรกคือวันที่ 1 มีนาคม นั้น จับเฉพาะทหารบกที่มีรายชื่อในบัญชีผู้สมบุคกิกัน ทำการกำเริบทางที่คันพบที่บ้านชุมทวยหารพิทักษ์ 58 คน เมื่อจับมาได้ก็ให้แต่ละคนเขียนคำฟื้นแจงเกี่ยวกับแผนการค้ายาเสื่อมอีกด้วยเงินจำนวน 58 คน แล้วเมื่อคำฟื้นแจงระบุชื่อไปถึงกองบัญชาการ กองนั้นจะถูกจับกุมหรือไม่ก็ถูกกักขังบริเวณที่ การเขียนคำฟื้นแจงแบบชักทองนี้ทำให้การจับกุมบานปลายออกไปรวดเร็วมาก เพียงแค่วันที่ 2 มีนาคม ปรากฏว่าผู้ท้องหายให้การชักทองกันไปนับได้ว่าร้อยคน ซึ่งทางการได้กักตัวไว้หมด¹¹ ส่วนผู้ที่ถูกจับลงสัญญาไม่มีหลักฐานพอจับกุมรัฐบาลก็แต่งคนโดยสอดคล้องตามหาหลักฐานก่อนไป¹² เพราะถ้าหลักฐานไม่รักกุมพอไปจับกุมเข้า สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์กุวนาถทรงเกรงว่า จะทำให้ผู้คนแตกตื่นตกใจกันไปมาก เพราะเท่าที่เป็นอยู่นั้นผู้คนก็ถือกันไปค้างๆ มากมายเท่าที่จินพึงความไม่ได้อยู่แล้ว ถ้าจะจับพร่าเพรื่อไปแล้วก็ต้องปล่อยเหตุๆ ก็ยังร้ายใหญ่¹³

ผู้ถูกจับห้ามก่อการกำเริบเหล่านี้ ถ้าเป็นทหารบก สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์กุวนาถ ทรงดำเนินการจับกุมเอง แท่ถ้าเป็นทหารเรือหรือเป็นพลเรือนจะทรงขออนญาตจากเจ้าสังกัดเสียก่อนที่จะจับกุม เช่น ในตอนบ่ายวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2454 สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์กุวนาถ ได้สั่งให้ไปผู้สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิจ เสนานัดกระทรงทหารเรือทูลเรื่องทหารจะก่อการกบฎ และด้วยรายงานของนายทหารเรือที่ปรากฏชื่อ 3 คน ก่อนรายเรือเอก ฟัน (ที่มาเป็นนาวาครีพะรามสิงห์) นายเรือครี ม.ล. ภักดี และนายเรือครีแสง สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิจ ทรงยกพระทัยนำกรรนท์ทรงเครื่องเสด็จไปกระทรงทหารเรือ เรียกประชุมนายทหารเรือชั้นผู้ใหญ่ และให้ท่านนายทหารเรือทั้ง 3 คน นั้น ได้คุ้มมา 2 คน เมื่อตอนค่ำส่วนอีกคนหนึ่ง

¹⁰ กงช. ร. ๘ บ. 17/8, ม.จ. ทักษิริวงศ์-พระยาสีหราชเคโชคไชย, (ไม่ลงวันที่) มีนาคม พ.ศ. 180.

¹¹ กงช. ร. ๘ บ. 17/10, เจ้าฟ้าจักรพงษ์กุวนาถ ทราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระนั่งฤทธิเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2 มีนาคม พ.ศ. 180.

¹² กงช. ร. ๘ บ. 17/9, เจ้าพระยาณรงค์ราชนัคคุณทูลพระบาทสมเด็จพระนั่งฤทธิเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2 มีนาคม พ.ศ. 180.

¹³ กงช. ร. ๘ บ. 17/12, เจ้าฟ้าจักรพงษ์กุวนาถ ทราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระนั่งฤทธิเกล้าเจ้าอยู่หัว, 8 มีนาคม พ.ศ. 180.

ทราบว่าไปหาพระยาทำแหงสมรภูมที่บังนา จึงรับสั่งให้พระพลสินฐานถือลงเรือไปตามทัว มีพล-ทหารพร้อมกับอาวุธ ๖ คน ถึงบังนาเมื่อตอนตีหุ่น เมื่อพบทัวพระพลสินธ์ฯ ก็บอกว่า “ทุกหมื่นรับสั่งให้ห้าม” นำมามองเรือแล้วจึงแจ้งว่า “ขอให้ส่งกระเบื้องผู้นี้” นายทหารเรือผู้นั้นถามว่า “จับผู้ใด เกิดเรื่องแล้ว” พระพลสินธ์ฯ ตอบว่า “ไม่ทราบรับสั่งให้มายันก็จับ” ทหารเรือจึงส่งกระเบื้องให้ และเมื่อมามถึงกระทรวงแล้ว ได้เข้าเฝ้าสมเด็จเจ้าพ่อการพระนครสวัสดิ์วราพินิจ ทูลว่า กนเพิ่งไปเข้ากับพวกทหารก่อการกำเริบ เพื่อสืบให้รู้เรื่องແนซัด และทั้งใจจะทูลให้ทรงทราบ ที่ไปบังนาจะไปเล่าให้พระยาทำแหงสมรภูมทราบ แต่ยังไม่ทันได้เล่ามาถูกจับกุมเสียก่อน”^{๑๔}

เรื่องการจับกุมทหารก่อการกำเริบได้ก่าว่าร้อยคนนี้ แม้จะถูกเป็นเรื่องເອົກເຕີກໃນวงการรัฐบาลและวงการทหาร แต่ประชาชนส่วนใหญ่นอกจากญาติสนิทของผู้ต้องหาไม่ได้ทราบเรื่องเลย หนังสือพิมพ์ภาษาไทย เช่น กรุงเทพฯ เคิมเบิร์ด หรือหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษฉบับออกในกรุงเทพฯ กิอ The Bangkok Times หรือ Weekly Mail ไม่ยอมลงข่าว เข้าใจว่ารัฐบาลคงต้องการปักบิณฑ์ เลยกับกลุ่มคนเป็นเรื่องลือกันไปต่างๆ นานาอย่างเช่นเช่น ถึงกับผู้คนในกรุงเทพฯ พูดกันว่า มีผู้ยิงรถพระที่นั่งที่น้ำปูมเกือบถูกพระองค์ จึงเกิดการจับกุมขึ้น พระยาวิสุทธิศรีษักดิ์ เสนนาบดีกระทรวงธรรมการจึงยื่นหนังสือทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวให้รับทราบด้วย เจ้าหน้าที่ให้ “ออกช่าวจริงที่ควรจะออกได้” ให้ราชภรรมาทดลองเวลา เพื่อจะได้ไม่ลือกันผิด เรื่องผิดความลุลามแบบไฟไหม้บ้า^{๑๕} รัฐบาลจึงอกกลงใจแตงข่าว

อย่างไรก็ตาม เรื่องทหารก่อการกำเริบ ได้กลับเป็นหัวข่าวหนังสือพิมพ์ในต่างประเทศ มากมายหลายฉบับทั้งในประเทศไทยและอเมริกา เช่น The New York Herald, The Evening Star, The Washington Time, The New York Sun, The Washington Post

^{๑๔} บันทึกความทรงจำบังนาเรื่องของหมื่นอ่อนเจ้าอยู่หัวสมบัติ บริพัตร (พระนคร โรงพิมพ์พระชนก, ๒๔๙๙), หน้า ๑๙-๒๐.

^{๑๕} กจช. ร. ๘ บ. ๑๗/๑๑, หนังสือพระยาวิสุทธิศรีษักดิ์ ทราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ๔ มีนาคม ร.ศ. ๑๘๐ และกาญจนากพันธ์ นักเขียนมีชื่อของเมืองไทยเด้อไว้ใน กรุงเทพฯ เมื่อ ๗๐ ปีก่อน ถึงเรื่องการรับพบ ก.ศ. ๑๘๐ ว่า เมื่อรัฐบาลทราบว่าจะมีคนปะวิชา จึงจับกุมทันที ทหารหนุ่นๆ ถูกจับมาก นี่ท่าทางคนหนึ่งอยู่แก้วดีก้อนแพรวร่วงกุชช์ ทางขวานมือที่จะเข้าดูดนตะนوا เวลาคนดักจูนากพันธุ์ ขังอยู่ทุดนแพรวร่วงรา จึงไปขึ้นคุกเขามีคนขึ้นคุกอยู่ร้าวสัก ๒๐ คน เพื่อระเรื่องจับกุมนักทำกันเงี๊ยบๆ ไม่ค่อยมีใครรู้เรื่อง โปรดดู กาญจนากพันธุ์, กรุงเทพฯ เมื่อ ๗๐ ปีก่อน (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์, ๒๕๒๐), หน้า ๑๗.

และ *The Times* แห่งในคว้าข่าวไม่มีอะไรมากไปกว่าเรื่องที่ว่า ได้มีทหารหนุ่มกระหน่ำพร้อมค้ายค้ายพลเรือนคิกเบลี่ยนแปลงการปกครองในเมืองไทยแท้ๆ กรรูบราดจับกุมคว้าไว้ได้หมด

กระทรวงการต่างประเทศไทยคู่ไม่ค่อยจะสนใจก็ที่ข่าวเรื่องกบฎไปอึกทึกอยู่ในเมืองนอกเสนาบคือกระทรวงการต่างประเทศ จึงทรงมีคำสั่งไปที่สถานทูตไทยในต่างประเทศว่า ถ้ามีผู้ตอบแทนดึงเรื่องทหารก่อการกบฎในกรุงเทพฯ ให้แจ้งว่า ได้มีผู้วางแผนจะปลงพระชนม์พระบาทสมเด็จพระบรมราชูปถัมภ์แล้ว เพื่อจะสถาปนาสาธารณรัฐขึ้นแท้ๆ ก็จับเสียก่อน ผู้ดูแลจับกุมมีประมาณ 60 คนส่วนใหญ่เป็นกระหน่ำพร้อมคิกเบลี่ยน แต่บัดนี้เหตุการณ์สงบเรียบร้อย ไม่มีอะไรมีอีกเลย อนึ่งการจับกุมครั้งนี้ไม่ใช่เพราะนายทารามีความผิดเรื่องเรียกร้องรัฐธรรมนูญ เพราะองค์พระบรมราชสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้มีอำนาจพิเศษยังกว้างและทรงรักษาภารกิจที่จะทรงเข้าพระทัยเรื่องประชาธิปไตยแท้ที่ต้องจับกุม เพราะทหารจะใช้วิธีการรุนแรงทำลายสถาบันพระมหากษัตริย์¹⁶

พระยาประสิทธิ์ศักดิ์ (น.ล. เพื่อ พึงบุญ) ข้าราชการสำนักและสมอาทิกรรูปนทรีสภากำกับความเห็นว่า พวกลูกน้ำที่ก่อการกบฏก่อเรื่องเป็นพวกลูกน้ำ “น้อยใจ” “ไม่มีสติ” และส่วนใหญ่เป็นลูกจัน กับพวกลูกน้ำที่ก่อการกบฏก่อเรื่องเป็นพวกลูกจัน ให้รับประทานอย่างเดียว แต่บัดนี้เหตุการณ์สงบเรียบร้อยแล้ว ต่อมาจึงชวนพวกลูกน้ำที่ก่อการกบฏก่อเรื่องเป็นพวกลูกจัน ให้รับประทานอย่างเดียว แต่บัดนี้เหตุการณ์สงบเรียบร้อยแล้ว ต่อมาจึงชวนพวกลูกน้ำที่ก่อการกบฏก่อเรื่องเป็นพวกลูกจัน ให้รับประทานอย่างเดียว

— 2 —

คดี ร.ก. 130 ถูกไก่ส่วนสองครั้งใหญ่ๆ จำนวน 106 คน และถูกคัดสินลงโทษ 92 คน คือ ถูกคัดสินประหารชีวิต 3 คน จำคุกตลอดชีวิต 20 คน จำคุก 20 ปี 32 คน จำคุก 15 ปี 7 คน (ถอนคัดสินคดีกรั้งแรกมีจำนวนเพียง 6 คน แต่คือนหนึ่งที่ถูกคัดสินให้นายติน เจ้าของอนุกูลค์กิจศิริกุกค์วัย ฐานมีส่วนรู้เห็นพัวพัน) และจำคุก 12 ปี 30 คน แต่ผู้ที่ถูกจำคุกทั้งหมด 20 ปีลงมาทั้ง 69 คน ได้รับพระราชทานอภัยโดยรัฐบาลอย่างไม่ถูกต้องโดยยก กองกิจคุกเพียง 23 คนเท่านั้น

ในจำนวนบุคคลที่ถูกคัดสินลงโทษ 92 คนนี้ เป็นพลเรือนสังกัดกระทรวงยุติธรรม 4 คน ทหารเรือ 3 คน นอกนั้นเป็นทหารบก 85 คน สังกัดกรมกองต่างๆ จำนวนรายละเอียดให้ดังตารางที่ 1

¹⁶ กขช. ร. ๖ บ. 17/14; Copy. No. 1139 Telegram. *Devawongse-Royal Siamese Legation, Washington*, 7 March 1912.

¹⁷ กขช. ร. ๖ บ. 17/11, หนังสือพระยาประสิทธิ์ศักดิ์ ทราบบังคมทูลพระบรมราชสมเด็จพระบรมกุญแจล้าเจ้าอยู่หัว, วันที่ ๙ มีนาคม ร.ศ. 180 และวันที่ 12 มีนาคม ร.ศ. 180.

ตารางที่ ๑ บุคคลที่ถูกตั้งสิ่งไทย จำแนกตามสังกัด

หน่วยสังกัด	จำนวน (คน)	คิดเป็นร้อยละของ จำนวนนายทหารบก ที่ถูกลงโทษ
กรมบัญชาการกองทัพที่ ๑	2	2.35
กรมเสนาธิการทหารบก	10	11.76
กรมทหารราบที่ ๑ มหาดเล็กรักษาพระองค์	7	8.24
กรมทหารราบที่ ๒	6	7.06
กรมทหารราบที่ ๓	3	3.53
กรมทหารราบที่ ๑๑ รักษาพระองค์	21	24.71
กรมพระธรรมนูญทหารบก	1	1.18
กรมทหารบินในภูมิที่ ๑ รักษาพระองค์	2	2.35
กรมทหารบินในภูมิที่ ๒	1	1.18
กรมทหารรักษาวัง	1	1.18
กรมทหารช่างกองทัพที่ ๑	5	5.88
กรมทหารม้าที่ ๑ รักษาพระองค์	3	3.53
กรมแพทย์ทหารบก	2	2.35
กองบินนกถที่ ๑	9	10.59
กองโรงเรียนนายเติบกองพลที่ ๑ รักษาพระองค์	4	4.70
กองทหารช่างที่ ๕ กองพลที่ ๕	1	1.18
โรงเรียนนายร้อยชั้นปีรดม	4	4.70
กองพลที่ ๗	1	1.18
แผนกวิชาเรพัสดุ	2	2.35
รวม		100.00

จะเห็นได้ว่าทหารบกที่ก่อการกำเริบมี
กระจักรยะไปแทนทุกหน่วย โดยเฉพาะ
หน่วยทหารรักษาพะองค์มีจำนวนมากที่สุด

อีกประดิษฐ์หนึ่งที่น่าสังเกตคือผู้ก่อการ
ร.ศ. 130 ทั้ง 92 คน เป็นกลุ่มพลังหนั่นเพระ
อายุสามัญอยู่ในวัยหนั่นจนกระทั่งสัน คนที่มี
อายุน้อยที่สุด 18 ปี ก็อ ว่าท่านยังร้อยตรีชิก
สังกัดกรมทหารราบที่ 3 ส่วนผู้ที่อายุมากที่สุด
คือ นายพันตรีหลุงวินเนอร์ ประเสริฐวิทย์สังกัด
กรมแพทย์ทหารบก อายุ 38 ปี ส่วนกลุ่มอายุ
ระหว่าง 20-25 ปี มีจำนวนมากที่สุดถึง 74
คน หรือเกือบร้อยละ 80 และผู้ที่อายุ 30 ปีขึ้น
ไปมี 7 คน จำนวนอายุจำแนกได้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผู้ก่อการ ร.ศ. 130 จำแนกตามอายุ

อายุ (ปี)	จำนวน	ร้อยละ
18	1	1.09
19	8	8.26
20	10	10.87
21	8	8.70
22	18	19.57
23	18	14.18
24	15	16.30
25	10	10.87
26	8	8.26
27	2	2.17
28	2	2.17
29	0	-
30	8	8.26
31	1	1.09
32	1	1.09
33	0	-
34	0	-
35	1	1.09
36-37	0	-
38	1	1.09
รวม	92	100.00

เนื่องจากผู้ก่อการเหล่านี้อยู่ในวัยหนั่นทำให้หน้าที่และยกทางทหารจึงอยู่ในระดับ
ต่ำที่มีอำนาจบังคับบัญชาไม่ได้
เชื่อว่าจะคิดการใหญ่ให้ทำปฏิวัติรัฐประหารได้
นายทหารทั้งทหารบกและทหารเรือ 88 คน (ใน
จำนวน 92 คน เป็นพลดเรือน 4 คน) คงใน
ตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผู้ก่อการ ร.ศ. 130 จำแนกตามยศ

ยศ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
นาฯศดาบ	1	1.14
ว่าท่านาฯร้อยตรี	17	19.32
นาฯร้อยตรี	66	68.64
นาฯร้อยโท	10	11.36
นาฯร้อยเอก	3	3.40
นาฯพันตรี	1	1.14
รวม	88	100.00

ยังผู้ที่ถูกจำกัด 23 คน นั่น เป็นผู้ถูกตัดสินประหารชีวิตแล้วโดยไทยเหตุผลด้วยชีวิต 3 คน ก็คือ

1. นายร้อยเอกชุมพยารพิกษ์ อายุ 30 ปี สังกัดกรมแพทย์ทหารบก
  2. นายร้อยโทจรุญ ณ นางช้าง อายุ 24 ปี สังกัดกรมพระธรรมนูญ
  3. นายร้อยตรีเจือ ศิลากาตน์ อายุ 23 ปี สังกัดกรมทหารบินใหญ่ที่ 2
- ส่วนอีก 20 คน ที่ถูกตัดสินจำกัดโดยชีวิต ได้รับยกโทษโดยเพียงจำกัด 20 ปี

ก็คือ

1. นายร้อยโท จิ้อ คงฤทธิ์ สำเรองราชการกรมบัญชาการกองทัพที่ 1 อายุ 25 ปี
2. นายร้อยตรีเฉียน อุทัยกุล กองโรงเรียนนายสิบกองพลที่ 1 รักษาพระองค์ อายุ 25 ปี
3. นายร้อยตรีวราส วะสนา กรมทหารราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ อายุ 24 ปี
4. นายร้อยตรี ฉัตต์ รักันพันธุ์ กรมทหารราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ อายุ

24 ปี

5. นายร้อยตรี หมื่นราชวงศ์ แซ่ รัชนิกร กองโรงเรียนนายสิบกองพลที่ 1 รักษาพระองค์ อายุ 22 ปี
6. นายร้อยตรี เหรี้ญุ ทิพยรัตน์ กรมทหารราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ อายุ

21 ปี

7. นายร้อยตรีเหรี้ญุ ศรีจันทร์ กรมทหารราบที่ 11 รักษาพระองค์ อายุ 20 ปี
8. นายอุทัย เทพหัสดิน ณ อยุธยา สังกัดกรมทหารราบที่ 1 รักษาพระองค์ อายุ 21 ปี
9. ว่าที่นายร้อยตรีทวน เรียรพิทักษ์ กองโรงเรียนนายสิบ กองพลที่ 1 รักษาพระองค์ อายุ 25 ปี

10. นายร้อยตรีเนกร พุนวิวัฒน์ กองบินนกสที่ 1 อายุ 21 ปี
11. นายร้อยตรีสอน วงศ์โถ กองบินนกสที่ 1 อายุ 23 ปี
12. นายร้อยตรีปลื้ง บุรณะโขคิ กองบินนกสที่ 1 อายุ 22 ปี
13. นายร้อยตรีจรุญ ฉะเเมะ กองบินนกสที่ 1 อายุ 26 ปี
14. นายร้อยโท ทองคำ คล้ายโอภาส กรมเสนาธิการทหารบก อายุ 23 ปี
15. นายร้อยตรีป่วย บุญยรักันพันธุ์ กองโรงเรียนนายสิบกองพลที่ 1 รักษาพระองค์

อายุ 25 ปี

16. ว่าที่นายร้อยตรี ศิริ ชุณห์ประไพ กรมทหารราบที่ 11 รักษาพระองค์ อายุ 22 ปี
17. นายร้อยตรี จันทร์ ปานตีคำ แผนกเจริญสุคุ อายุ 24 ปี
18. ว่าที่นายร้อยตรีโภย วรรณาคุ แผนกเจริญสุคุ อายุ 23 ปี
19. นายพันตรี หลวงวิมเนกร์ประสิทธิ์วิทย์ (อักษร นะสิกเวช) สังกัดกรมแพทย์ทหารบก อายุ 38 ปี
20. นายร้อยตรีนุญ แตงวิเชียร กรมทหารราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ อายุ 27 ปี

คำว่า “นาย” นำหน้ายก มีมาแต่เดิม เพื่อมาตัดออกในสมัยถังทหารหนูในสมัย จอมพล พ. พิบูลสงคราม “ว่าที่นายร้อยตรี” ทั้ง 3 นาย ที่เป็นยกเดิม กรณีเมื่อมาได้รับพระมหากรุณาธิคุณ ในพระบาทสมเด็จพระปูกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนกนิยศบรรดาศักดิ์ให้กับกฎหมายถัง มงคลนิโโทษกฤษก่องการ ร.ศ. 130 เมื่อ พ.ศ. 2476 โดยสภาพนู้แทนราชฎรสมัยที่ 1 ซึ่งเป็นสมัยแรก แห่งคณะปฏิวัติ พ.ศ. 2475 นั้น จึงเลยทรงพระร่วงทานให้ว่าที่นายร้อยตรีทั้ง 3 คน ได้เป็นร้อยตรี เสียโดยที่เดียว ส่วนนามสกุลก็เพิ่งมีขึ้นภายหลัง

อีกประมาณ 4 เดือนต่อมา ได้มีผู้ที่เคยถูกตัดสินให้จำคุก 20 ปี และจำคุก 12 ปี แท้ ได้รับพระราชทานอภัยโดยรอบการลงอาญา กลับถูกฟ้องนำคดีขึ้นศาลจังหวัดนนทบุรี ฐานหมื่น พระบรมเดชานุภาพดูถูกตัดสินจำคุก 20 ปี อีก 2 คน ก็คือ

1. นายร้อยตรี หรี กรมทหารราบที่ 2 อายุ 24 ปี
2. นายร้อยตรี เปလี่ยน กรมทหารราบที่ 11 รักษาพระองค์ อายุ 23 ปี

จะเห็นได้ว่าในจำนวน 25 คนที่ถูกจำคุกนั้น มีอายุระหว่าง 20-25 ปี ถึง 21 คน หรือ เท่ากับร้อยละ 84 ส่วนที่เหลือ ก็คือ อายุ 26 ปี 1 คน 27 ปี 1 คน 30 ปี 1 คน และ 38 ปี อีก 1 คน

- 3 -

ที่นี่วิเคราะห์อีกประเด็นหนึ่งก็คือ พวาก่อการก่อเริบ ร.ศ. 130 ได้เริ่มประชุมปรึกษา เรื่องความเป็นไปของ การปักกรองบ้านเมืองในราชกشورเดือนมกราคม แต่หลังจากนั้นเพียง 6 สัปดาห์ สมาชิกห้าหมู่ถูกจับ ทำไม้แพนปฏิวัติจึงถูกเบิกเผยแพร่ในเวลาไว้เร็วเช่นนั้น? ในเรื่องนี้ สมาชิก ร.ศ. 130 แบบทุกคนลงความเห็นว่า เป็นเพราะมี “แกะกำ” ก็คือ นายร้อยเอกยทธ (แก้ม คงอยู่) ซึ่งกำลังจะไปรับตำแหน่งผู้บังคับการกรมทหารบืนใหญ่ที่ 7 พิษณุโลก เช้ามาเป็น สมาชิกในวันประชุมสองครั้งสุดท้ายและได้นำเรื่องทั้งหมดไปทูลหน่อเมืองเจ้าพันธุ์ ประวัติ ผู้บังคับการ

กรมทหารช่างที่ 1 รักษาระองค์ และในที่สุดได้นำความขึ้นกราบทูลสมเกี้ยพระเจ้าฯ อังยาเรือเจ้าพักรถหลงพิษณุโลกประชาชนถกทันที¹⁸

ถ้าพิจารณาจากหลักฐาน จะวิเคราะห์ได้ว่า ข้อที่บรรยายกลุ่ม ร.ก. 130 ปรากปรำหรือกล่าวหานายร้อยเอกยุทธนัน ก็มีลุตน่าเชื่อถือ เพราะปรากฏว่ามีรายงานสืบความลับ ของนายร้อยเอกยุทธ 2 ฉบับ ลงวันที่ 28 กุมภาพันธ์ และวันที่ 29 กุมภาพันธ์ ร.ก. 130 และยังมีรายงานย่อเรื่องสืบความลับ เมื่อ ร.อ. ยุทธ ขึ้นไปถึงพิษณุโลก ไม่ลงวันที่อีก 1 ฉบับ เข้าใจว่าคงเขียนหลักจากที่พาก ร.ก. 130 ถูกจับแล้ว เพราะมีข้อความบางตอนที่พูดถึงหลักฐานที่ทางราชการยึดได้จากพาก ร.ก. 130 นอกจากนั้น ยังมีสำเนารายงานสืบราชการลับ ลงวันที่ 1 มีนาคม ร.ก. 130 อีก 1 ฉบับ ไม่ทราบว่าเป็นของใคร แต่เป็นของสมาชิกคนหนึ่งของพากปฏิบัติ เผรัวบ่งหลักฐานไว้ชัด เพียงแต่ไม่ใช่ของนายร้อยเอกยุทธ

ในเอกสารสืบความลับนี้ นายร้อยเอกยุทธได้เขียนรายงานการประชุมของกลุ่มทหาร ร.ก. 130 ในคืนวันที่ 28 และวันที่ 29 กุมภาพันธ์ ที่อนุกูลคิกิจสถานว่ามีคนเข้าร่วมประชุมคืนวันที่ 28 กุมภาพันธ์ รวมทั้งกัวเงย 16 คน คือ นายร้อยเอกชุนทวยหารรักษา (เขียนชื่อนายร้อยเอกชุนทวยหารพิทักษ์พิเศษ) ร.ก. จรุญ ร.ก. บุญ ร.ก.ม.ร.ว. แซ่ ร.ก. เรียน (บีนกล) ร.ก. วาท ร.อ. พิน (พระธรรมนุญาทหารเรือ) ร.ก. แสง ร.ก.ม.ล. ภักดี ร.ก. อุ่น ว่าที่ ร.ก. ใจ ว่าที่ ร.ก. ชิต และมีเพดเรือนนักเรียนกฎหมายอีก 2 คน คือ นายน่วม (ที่มาเป็นพระพินิจพจนานาถ์) และนายสิน สำหรับคืนวันที่ 29 กุมภาพันธ์นั้น มีสมาชิกเพิ่มขึ้นนอกจากหนึ่งจากคืนแรกอีก 16 คน ได้แก่ ร.อ. ชุนกรีสรวพารักษ์ ร.ก. แม้น ร.ก. เงิน ร.ก. หวัง ร.ก. แย้ม ร.ก. เชื้อ ร.ก. ตร้อย ร.ก. พรัง ร.ก. หุ่น ร.ก. ดาวเรือง ร.ก. ฉาย ร.ก. ถัก ร.ก. บุญ นายคำทือ และนายร้อยกรีไม่ทราบชื่ออีก 2 คน

ร.อ. ยุทธ รายงานเรื่องการประชุมโดยละเอียกว่า นายร้อยเอกชุนทวยหารพิทักษ์ และนายร้อยโทจรุญ บรรยายเรื่องการบริหารแผ่นดินและเรื่องพระราชกรณียกิจหลายอย่างของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเจ้าอยู่หัว “ถ้ายกอัยค่าอันໄพเราะเพื่อทำให้สมาชิกมีใจเจ็บแก้น”¹⁹

¹⁸ ร.ศ. เหรือญ ทรัจันทร์ และ ร.ศ. เนตร พุนวัฒน์, กบฎ ร.ศ. 180 (กรุงเทพฯ : เจริญการพิมพ์, 2517), หน้า 87-95.

¹⁹ กงช. ร. ๖ บ. 17/1, โฉมรายงานสืบความลับ, 28 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 108, ข. 8.

เช่น เรื่องตั้งกองเตือบ้า เรื่องเงินแผ่นคืนและเงินพระคลังข้างที่ เรื่องการใช้เงินในพระราชสำนัก เรื่องหนังสือพิมพ์ยุโรปลงข้อความต่าง ๆ ในเชิงลบเกี่ยวกับเมืองไทยเรื่องเด่นโชน เรื่องข่าวแพง กลดอุดจันเรื่องรัฐบาลไม่บزرุ่งผลประโภชน์ของประชาชน จุตส์ทำญูของคนกดุมนั่งอยู่ที่จะเปลี่ยน แปลงการปกครองให้เป็นระบบสาธารณรัฐ โดยวางแผนจะกระทำการเร็วที่สุดเท่าที่จะเร็วได้ และ เกษรยมจะเป็นประชุมใหญ่เพื่อเลือกตั้งประธานาธิบดีชั่วคราว ซึ่งที่ประชุมคาดว่าจะยกพระเจ้าพี่ยา- ธรรมนมีนราชบุรีกิรฤทธิ์ชี้นำกำรงำดำเนิน

สำหรับเรื่องอาชญาณนั้น ร.อ. ยุทธ รายงานว่า นายร้อยตรีเขียนได้รับมอบหมายให้เป็น ผู้ดูแลชัยบินเบราวน์ 200 กระบอกจากชาวจีน ซื้อ ฝอง ซึ่งทำงานอยู่ห้างวินเซอร์ โดยที่จีนฝอง อาสาจะกว้านชัยบินในกรุงเทพฯ และสิงคโปร์ให้ พร้อมกันนั่นผู้ก่อการ ร.ศ. 130 วางแผนส่งคน ไปเกลี้ยกล่อมทหารกองพลต่าง ๆ ซึ่งขณะนั้นมีอยู่ 10 กองพล กือ นายร้อยตรีบุญ เกลี้ยกล่อม กองพลที่ 4 ที่เพชรบุรี และกองพลที่ 2 ที่กันสำโรง นายร้อยตรีเขียนไปกองพลที่ 4 ណาทราชบุรี นายร้อยตรี ม.ร.ว. แซ่ กองพลที่ 3 ណาทคลองสูญชา และนายร้อยเอกยุทธ อาสาจะเกลี้ยกล่อมทหาร กองพลที่ 7 ที่พิษณุโลก ให้ ส่วนทหารในกรุงเทพฯ จะใช้วิธีชวนคุหันคุกคุก โดยผู้ชวนจะออก เงินค่าคุกให้เป็นการชั่วคราว²⁰

อย่างไรก็ตาม นายร้อยเอกยุทธ ยอมรับสารภาพไว้ในรายงานฉบับว่าังไม่ทราบเรื่อง ต่าง ๆ ชัดเจนนัก เป็นกันว่า ไม่ทราบว่าคนกดุมนั่นรับเงินมาจากไหน ทราบเพียงว่านายร้อยเอก- ยุทธเคยพิทักษ์เป็นเจ้าพนักงานการเงิน และทหารที่รับอาสาจะไปเกลี้ยกล่อมตามណาทต่าง ๆ นั้น จะได้รับเงินกันไปคนละ 20 บาท เป็นอย่างที่ ทัวนายร้อยเอกยุทธรับไปแล้ว 30 บาท

จากหลักฐานที่ปรากฏแห่งนี้ พอจะลงความเห็นกันได้ว่า นายร้อยเอกยุทธหักหลัง เพื่อนที่คุ้นเคยในสานานมาค้ายกันแน่นอน และหลักฐานการจับกุมบุคคลก่อการ ร.ศ. 130 ถึงมีผลเหตุ มาจากรายงานฉบับของ “แกะคำ” ผู้นี้เองและที่เห็นได้ชัดท่อน้ำคือทุกคนที่ถูกปล่อยชื่อรหัสทางการ ให้ส่วนคดีนี้ ไม่ว่าจะเป็นเพียงทักษะใดพลอยโจนเข้าไปร่วมประชุมค้าย โดยไม่รู้ว่าหรือเพียง เข้าไปเดินๆ อยู่ในที่ประชุม หรือเพียงคิดอยห้อยตาม นายร้อยเอกยุทธ เข้าร่วมประชุมเพียง ครั้งเดียว เช่น นายเรือเอกฟัน นายเรือกรีฟส์ และนายเรือตรี ม.ล. ภักดี ท่างถูกกลั่นจับคุก

²⁰ เพื่อชั่ว.

ทุกคน ยกเว้น นายร้อยเอกยุทธเพียงคนเดียวที่ไม่ถูกลงโทษ และทางราชการยังได้ปูนบำเหน็จ รางวัลค้ายการส่งไป “ศึกษาต่อต่างประเทศ” ที่ปรีส แต่ในการณ์นี้อาจพิจารณาได้ว่า รัฐบาล เกรงว่าพวกร้ายทหารที่ถูกจับจะเป็นคนนายร้อยเอกยุทธ และสั่งให้พรรคพวงห์อยู่นอกคุก “เก็บ” เสียก็เป็นได้ ซึ่งก็เป็นจริง เพราะทหารในคุกโทรศั้น นายร้อยเอกยุทธ มาก ถึงกับประรากัน ซึ่งแท้เมื่อตอนถูกจับใหม่ ๆ “..... อ้ายยุทธมันพ้องเราออกหรือ ช่าวว่าราชการส่งไปปนกอกแล้วหรือ ก็แล้ว ทั้งใจว่าจะไม่ยอมให้เหยียบแผ่นดินสยามที่เดียว”²¹

อย่างไรก็ตาม การจะประณามนายร้อยเอกยุทธ ว่าเป็นผู้ที่รยศน้ำสาบานแต่เพียงผู้เดียว อาจจะไม่เป็นการยุติธรรมนัก พฤติกรรมต่าง ๆ ของคณะพรรค ร.ศ.130 ก็น่าจะได้นำมาวิเคราะห์ กว่าจะมีหลักสิ่งหล่ายอย่างที่บกพร่อง ทำให้แผนการต่าง ๆ ของพรรคท้อถูกเบิกเผยแพร่และล้มเหลว ไปในที่สุด

ประการแรก การทำงานของกลุ่ม ร.ศ.130 โดยเฉพาะการทำสมाचิกหละหลวยและไม่รอนคอมไม่มีการกลั่นกรองว่าใครควรจะชวนใคร ไม่มีมาตรฐานปราฏว่าซักชวนกันแบบปะปะไม่เลือกหน้า พอยืนหน้าใครที่พ่อรู้จัก และเป็นทหาร ก็ตามก่อนว่า “อยากเป็นคนหัวก่าหัวหรือหัวใหม่ ? ” “อยากรู้เป็นคนโง่หรือคนฉลาด ? ” ถ้าอยากรู้เป็นหัวใหม่ หรือเป็นคนฉลาดก็ให้ไปประชุมที่นั่นที่นี่เรื่องสำคัญจะเล่าให้ฟัง ซึ่งกลุ่มบริหารของ ร.ศ.130 เชื่อมั่นอยู่อย่างเดียวว่า สิ่งที่จะผูกพันคนเหล่านี้ให้ชื่อติดกันและจงรักภักดิ์ก่อพรรคก็คือการให้คืนน้ำสาบานกับยศกัน โดยนิได้คืนน้ำเสื้ออุ่นการหรือเจตนาณณ์ร่วมกันโดย แม้กระถั่งการคืนน้ำสาบานก์ทำอย่างฉบับฉายเทมที่ เพียงแต่ใส่ถูกบีบลงไปในด้วยแก้ว แล้วเทเนิดคืน เป็นอันว่าใช้ได้ส่วนผู้ที่ไม่คืนเหล้าจะใช้น้ำเปล่าแทนก็ได้ อย่างเช่นนายร้อยเอกยุทธ ถ้าถูกจากประวัติ แล้วพวก ร.ศ.130 ไม่น่าจะไว้ใจรวมเรือนก ท่านผู้นี้ไม่ได้รู้จักตนนิทัสนมกับใคร แม้แต่ชื่อนายร้อยเอกยุทธพิทักษ์ยังออกปากว่า “ผู้คนเห็นนายทหารมากแล้วไม่มีใครทำการรักเรัวเหมือนกับคุณ” เพราะ “การทำการทุกวันนี้ยากนัก ถ้าไม่มีผู้ที่ออกคุณ แม้แต่จะมีวิชาท่วมหัว ก็ทิ้กชัก....”²² และในคืนวันที่ 28

²¹ กงช. ร. ๖ บ. 17/๒, จดหมายนاخร์อชโหจือ-นาบร์อขตวี เจือ, มีนาคม ร.ศ. 130.

²² กงช. ร. ๖ บ. 17/๑, โนตราบงานสืบความลับ, ๙๘ ถุนภาพนช ณ ร.ศ. 130 บ. ๘.

เมื่อกลับนั้น ก่อนที่นายร้อยเอกยุทธจะไปเข้าร่วมประชุมกับพวก ร.ศ. 130 เป็นครั้งแรกนั้น นายร้อยเอกยุทธได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าอังสาหฯ ทรงทรงพิษณุโลภราษฎร์มาถวายแล้ว แท่ผู้ริหาร ร.ศ. 130 ก็มิได้เฉลียวใจอะไรเลยเพียงให้นายร้อยเอกยุทธถวายคำปฏิญาณ 3 ข้อ คือ นำงานแล้วก็ “...ให้สมชิกใหม่ผู้นี้เป็นสมชาติประภาคที่ 1 ให้เป็นหมวดความรังเกียจในเรื่องที่จะburyกันท่อไป”²⁸

จากการดำเนินงานที่ไม่รักกุมแบบนี้ สมชาติจึงแทรกกลุ่มกระจัดกระจาดไม่รู้จักกันและประชุมก็เดินกันไปกันมา คนนั้นเข้าคนนี้ออก รวมกับชุมชนสังสราร์เพื่อนฝูง มากกว่าจะเป็นการรวมกลุ่มสมชาติก่อการปฏิวัติกลุ่มล้างอ่านเจริญบานด

ประการที่สอง กลุ่ม ร.ศ. 130 ทำงานโดยไม่มีแผน ไม่ว่าจะเป็นแผนเด็กหรือแผนใหญ่ การประชุมไม่มีระเบียบ ไม่มีวาระการประชุม หลายคนที่เข้าร่วมประชุมแม้แต่นายร้อยเอกยุทธเอง ยังยอมรับว่า เวลาประชุมทั่งคุณทั่งคุณทั่งกินเหล้าจานเนา แล้วพูดจาทุ่มเดียงกันอึกทึกจนพิงไม่ได้ศัพท์ ว่าใครเป็นใคร ใครท้องการอะไร คุ้นแล้วเหมือนกันทั้งวงเหล้าส่วนนินทาเจ้านาย ที่น่าสงสัย คือ ไม่มีการกำหนดตัวว่าใครเป็นหัวหน้ากลุ่ม เมื่อพวก ร.ศ. 130 ถูกจับและถูกให้ส่วนเกือบ 100 ปากแล้ว ทางการยังจับหลักฐานไม่ได้แน่ชัดว่าหัวหน้าของขบวนการคือใครในที่สุดก็คงหมายความว่า นายร้อยเอกชุนทวยหารพิทักษ์ และนายร้อยโภชรุณ ณ บางซัง เป็นหัวหน้า เพราะหงส์สองหัวนั้นพูดมากที่สุดในการประชุมทุกรอบ

ประการที่สาม กลุ่ม ร.ศ. 130 ทำงานค้ายความประมาท แนวว่าการจับกลุ่มชุมชนกันแท่จะครั้งมีการวิพากษ์วิจารณ์การบริหารงานของราชการ ตลอดจนทำหน้าที่เดียนองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แท่บรรดาพวก ร.ศ. 130 ก็มิได้ระมัดระวังไม่สนใจว่าสิ่งที่ตนทำนั้นเป็นโภชนาณที่ท้วงประณัคด้วยชีวิตและอิสรภาพ กลุ่มนี้ไม่มีการสอดแนมคุกการเคลื่อนไหวของทางราชการเลย เช่น หลังจากที่ นายร้อยเอกยุทธ เข้าประชุมในคืนวันที่ 28 กุมภาพันธ์แล้ว พอทอกกลางวันรุ่งขึ้น ก็ได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าอังสาหฯ เจ้าพักราชวงศ์พิษณุโลภราษฎร์ และในคืนวันนั้นเอง ก็ยังได้กลับเข้ามาร่วมประชุมตัวว่าความลับอีกเป็นครั้งที่สอง โดยที่พรรคพวกกลุ่ม ร.ศ. 130 ไม่ได้ระแคระระกายเลย ส่วนนายร้อยเอกชุนทวยหารพิทักษ์เองก็ไม่รับทราบ พกร้ายซ้อมสมชาติ ร.ศ. 130

²⁸ เพลงอ้าง.

กิตติวัสดุไม่จำเป็น เมื่อถูกจับในวันที่ 1 มีนาคม นั้น ทางการค้นรายชื่อผู้ร่วมขบวนการ ได้ในหัวขุนทรีย์พิทักษ์รวม 58 ชื่อ นอกเหนือไปจากที่นายร้อยเอกยุทธราษฎร 21 ชื่อ ทำให้เพื่อนฝูงท้องพลอยเกือกร้อนถูกจับแบบทึ่งกว่าไม่ติดไปทาง ๆ กัน

กังฟ์ได้กล่าวแล้วว่า กลุ่ม ร.ศ. 130 ดำเนินงานหากสมชิกใหม่ไม่รักกุน จะนั่นบุคคลกลุ่มนี้จึงพุชชาท่อทันรัฐบาลแบบไม่ยั้ง ดึงกับสั่งสอนพฤติหารในบังคับบัญชาเป็นกองร้อย ๆ ให้เข้าใจถึงความเดือดร้อนที่เกิดจากความไม่เอาใจใส่ของทางราชการ ตลอดจนซักสวนให้เกิดความไม่พอใจในองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เช่น นายร้อยกรีบุญ แท่งวิเชียร นายร้อยกรีวาฒ วานา นายร้อยกรีเหรีญ ทิพยรัตน์ และนายร้อยกรีดัด รักนพันธุ์ จากกรมทหารราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ ได้เรียกประชุมนายทหารหัวหน้ากองร้อยมาสั่งสอนให้เห็นความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมในสังคม โดยยกหัวอย่างเรื่องเงินเดือนว่า พลทหารได้เพียงเดือนละ 6 บาท พวกรายร้อยได้ 65 บาท แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกินเงินบี้ไม่รู้ ก็ถ้าล้านบาท และเงินก็มาจากภาษีอากร สมพัสดร ส่วย เช่น ภาษีเรือ ภาษีรด ภาษีการเกษตร แม้กระทั่งภาษีทันไม้รัฐบาลก็เคยแพง ๆ เช่น ทันทเรียนเก็บกันละ 12 สถาปัตย์ ทันหมาก ทันมะพร้าว 3 สถาปัตย์ และทางการไม่ได้นำเงินเหล่านี้ไปช้ออาทุธนบุรีกันบ้านเมืองในเวลาเกิดศึกสงคราม หัวหน้า กทม. ได้มีคำสั่งให้จัดตั้งกองร้อย 30 กระบอก เท่านั้น แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกลับทรงนำเงินจากประชาชนไปเล่นโฉน เล่นละคร เล่นเตือนบ่า เลี้ยงคุณหาดเดือยย่างมีความสุขถึงขนาดซื้อรดยนต์ และพระราชทานของใช้แพง^{๒๔}

การที่สมชิก ร.ศ. 130 วิจารณ์อย่างรุนแรงและไม่มีขอบเขตเช่นนี้จะเป็นได้ว่าเรื่องความไม่พอใจในการบริหารแผ่นดินของพวก ร.ศ. 130 นั้นได้เป็นความดับที่ปักบิดกันในหมู่ผู้ที่ควรรู้เท่านั้น แต่ได้ถูกเป็นเรื่องธรรมชาติไปเสียแล้ว กังฟ์ท่านนายทหารท่านหนึ่งให้การว่า “ช่วงที่ได้ยินหนาหูมากขั้นทุกที่ ลงท้ายที่สุดเรื่องนี้คุ้นเหมือนไม่เป็นช่วงที่จะบีบบังคับ” เพราะฉะนั้นทางการอาจจะได้ช่วงเวลาเดือนกันมาบ้างแล้ว และจากรายงานลับของนายร้อยเอกยุทธมีบางตอนที่ชวนให้คิวว่า นายร้อยเอกยุทธเองอาจจะถูกวางแผนกว้างกว่าไว้ให้เป็นสายตัวของทางราชการกล่าวคือ ในวันที่ 28

^{๒๔} กงช. ร. ๘ บ. 17/7, คำพยานชั้นได้ส่วน, (1-8 มีนาคม 2454) รวมรวมจากคำให้การจากนายร้อย นาขสิน และพลทหาร จำนวน 12 คน เรื่อง ร.ศ. บุญ ร.ศ. ดัด ร.ศ. วาศ และ ร.ศ. เหรีญ เป็นผู้สั่งสอนทหาร.

^{๒๕} กงช. ร. ๘ บ. 17/6, คำชี้แจงของนายร้อยโทเงิน, 1 มีนาคม ร.ศ. 180.

กุมภาพันธ์ นายร้อยเอกยุทธ์ ได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าอังฯฯ เอช กรมหลวงพิษณุโลก เมื่อตอน 1 ทุ่ม จะถูกเรื่องอะไรไม่ทราบ แต่หลังจากเข้าเฝ้า นายร้อยเอกยุทธ์ได้ทรงไปหานายร้อยเอกชุนทวยหารพิทักษ์ที่โรงเรียนนายร้อยมัธยมต่อไปพบรัศ จนกระทั่งได้พบนายเรือครีแสลงบากอกว่า นายร้อยโทจรุญกับชุนทวยหารฯ ต้องการพบท่อนกุดคิดกิจสุด้านในตอนนี้ นายร้อยเอกยุทธ์บันทึกไว้ในรายงานอย่างชวนให้ฟังสั้นว่า “เมื่อทราบเรื่องข้าพเจ้าทำไม่รู้เรื่อง แล้วก็เกินคุยกันมา”²⁶

ประการสุดท้าย สมเชิง ร.ศ. 130 จะต้องยอมรับว่าพวกหนักหลังกันเอง ที่จริงในตอนแรกที่พวกหนารเหล่านี้ถูกจับ ทางการไม่มีหลักฐานอะไรมากไปกว่ารายงานราชการลับของนายร้อยเอกยุทธ์ถังทึ่ดล่าเด้ว กับรายชื่อสมเชิง 58 คน ที่กันได้จากนายร้อยเอกชุนทวยหารพิทักษ์ที่เป็นที่น่าเตือนถึงว่าภายหลังคำชี้แจงและคำให้การข้างต่อไปส่วนเด้ว บุคคลเหล่านี้ต่างซักทอดกันเองจนบานเบ็ดายไปเกี่ยวข้องกับคนจำนวนมาก มีหลักฐานยืนยันว่าหลังจากให้ส่วนจำเลยถึง 97 ปากแล้ว สมเด็จพระเจ้าอังฯฯ ของกรมหลวงพิษณุโลกประชานาดยังทรงยอมรับว่า “..... ควรทำการมากน้อยยิ่งๆ ก็.... โดยมากได้จากคำให้การยันดึงกันเอง และที่ให้การรับเอง”²⁷

การจะปรับปรุงพวก ร.ศ. 130 ว่าชี้ขาดไม่รักเพื่อนดึงท้องให้การซักทอดกันนั้นก็ไม่ถูกต้องนัก เพราะเราไม่อาจทราบถึงบรรยายการของการสืบสวนสอบสวนคู่ร่วมห้องวิธีปฏิบัติการพวงกุ่มการกำเริบจากทนายให้สภาพคุกคาม หาดักลัว ชั่นชู ก็เป็นได้ หรือไม่ก็อาจเป็น เพราะสมเชิง ร.ศ. 130 ยังเป็น “เด็ก” ไม่เจนจัดต่อเกมการสอบสวน ยกเว้นผู้ที่เป็นนายความหรือนักเรียนกฎหมายบางคน เช่น นายอุทัย เทพหัสดิน ณ อรุณฯ แต่ก็มีในบางกรณีที่สมเชิง ร.ศ. 130 ให้การแบบ “เก็อคุณ” ราชการมากเกินความจำเป็น และโอนความผิดให้พรรคพากย์ยิ่งน่าเสียใจ เช่น กรณีนายร้อยโท จิ๊ด ภาณุ สำรองราชการกรมบัญชาการกองทัพที่ 1 เขียนคำชี้แจงและคำให้การกราบทูลนายพลตรีพระเจ้าอังฯฯ ของกรมหนึ่งกำแพงเพชร อรหุรัก โยธิน แม่ทัพกองที่ 1 เกี่ยวกับเรื่องบัญญ ลงวันที่ 4 มีนาคม 6 มีนาคม และ 8 มีนาคม ถึง 3 ฉบับค้ายกัน ในขณะที่ กันอื่นๆ จะชี้แจงกรังเกี้ยว หรือ 2 ครั้งเป็นอย่างมาก และคำให้การของนายร้อยโทจิ๊ดได้ช่วยให้ทางรัฐบาล “หุตตาสุ่ว่างใส่” ขึ้นมาก เพราะนายร้อยโทจิ๊ดสารภาพหนุมคว่าได้ทำหน้าที่อะไรในสมคบ เช่น นายร้อยโทจรุญ ทำหน้าที่เรียนเรียงกฎหมาย ข้อนักบัญญ และการบ่กครอง นายร้อย

²⁶ กงช. ร. ๘ บ. 17/1, ในตรางจันสืบราชการลับ, 28 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 130, ๙. ๘.

²⁷ กงช. ร. ๘ บ. 17/10, หนังสือสมเด็จพระเจ้าอังฯฯ เจ้าพ่อจักรพรรษ์กุวนາท ทราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระบรมภูมิลักษณ์เจ้าบุญทิ้ง, 16 มีนาคม ร.ศ. 130.

เอกสารนথยหารพิทักษ์ ทำหน้าที่ฝ่ายการเงินและการแพทย์ นายร้อยโททองคำ แต่ตัวนายร้อยโทจึงเป็นเสนอธิการ สมาคมรับเงินจากนายอุทัย 1,000 บาท ตลอดจนโครงการท่อไกรรับไปเกลี้ยกล่อนท่านรมณฑลใน รับเงินไปเท่าไหร่ จะใช้อาชญาตอะไร พร้อมทั้งซึ้งแจ้งว่า “เรื่องรายชื่อนี้ ข้าพเจ้าจะทำรายชื่อต่อให้ต่อไป แต่การที่จะแยกว่า ไกรไปกราวในนั้น เป็นการยกเพระจำได้ไม่แน่....”²⁸ ส่วนเรื่องการประชุมนั้น นายร้อยโทจึงให้การว่าที่ประชุมคิดจะปลงพระชนม์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และทั้งเป็นสาธารณรัฐ แต่นายร้อยโทจึงถือต้องการให้เป็นแบบลิมิเต็ดอนานกีซึ่งพระเจ้าแผ่นดินอยู่ให้กฎหมาย และ “ทุกๆ คราวประชุมข้าพพระพุทธเจ้าเป็นอกไม่ได้ที่จะให้เย็นให้เป็นไปตามความมุ่งหมายนั้น และไม่มีคนใดสักคนหนึ่งเลยที่จะคัดค้านมากกว่าข้าพพระพุทธเจ้า....”²⁹

เราไม่ทราบว่าอะไรอยู่เบื้องหลังคำสารภาพของนายร้อยโทจึง แต่ที่ทราบแน่คือเมื่อคณะกรรมการไก่ส่วนพิจารณาทัศน์โถษ นายร้อยโทจึงได้รับการผ่อนผันโถษจากโถษประหารชีวิตมาเหลือเพียงจำคุกทดลองชีวิต คำพิพากษาคิดกล่าวไว้ว่า “นายร้อยโทจึงเป็นผู้ที่ให้การซึ้งโดยทั้งใจที่จะไม่ให้ยกแก่การไก่ส่วน และร้องขอความกรุณา”³⁰

เท่าที่กล่าวมาทางหนนี้ พอกจะสรุปได้ว่า พวก ร.ศ. 130 ท้องถุกจับกุมเนื่องมาจากความเห็นประสิทธิภาพของแผนการ ความประมาท ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ทดลองการทรยศ และการซักทอดของผู้ที่เคยคุ้มนาสาบานร่วมกันมา ทหารผู้หนึ่นที่เคยเข้าร่วมประชุมให้ความเห็นว่า “พวกที่คิดๆ โถยมากเป็นเด็กๆ มุทะลุ ถึงกับ ทำอะไรเห็นเป็นการสำเร็จทั้งนั้น”³¹

— 4 —

หลังจาก ร.ศ. 130 ได้เกิดขึ้นว่ายพอสมควรทั้งในหมู่ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และในราชสำนัก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับความค่าแนะนำจากข้าราชการบริหารผู้ใกล้ชิดว่า ไม่ควรจะทรงวางแผนอยู่ในความประมาท ไม่ควรจะเสกจพระราชดำนินในที่เปลี่ยวหรือที่ไม่มีราชองครักษ์กำเద็จ และให้ทรงระวังในเรื่องอาชญาต แม้ในพระราชสำนักก็จะต้องทรงหาคนที่เออใจใส่คุณและความปลอดภัยจริงๆ เพราะเท่าที่เป็นอยู่พลุกพล่านมากไม่ทราบว่าใครเป็นโครง

²⁸ กงช. ร. ๘ บ. 17/๘, คำให้การ นายร้อยโท จึง, ๘ มีนาคม ร.ศ. 130.

²⁹ เพลงอ้าง.

³⁰ กงช. ร. ๘ บ. 17/๑๗, คำตัดสินโถษทัศน์โถษก่อการกำเริบ, ๔ พฤษภาคม ร.ศ. 131.

³¹ กงช. ร. ๘ บ. 17/๑, คำให้การ นายร้อยตรีกิมสุน แพพย์, ๒๒ เมษายน ร.ศ. 131.

³² กงช. ร. ๘ บ. 17/๑๑, หนังสือพระ化วิสุทธิสุรัชศักดิ์ granbengkumthulphabathsmdejpharamngkut, เอกสารเจ้าอยู่หัว, ๔ มีนาคม ร.ศ. 130.

ถอนเกิดกบฏ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประทับน้อยที่นครปฐม หลังจากนั้นประมาณอาทิตย์หนึ่งก็เสด็จกลับกรุงเทพฯ ทางราชการถวายการท้อันรับอย่างรมตกระทรวงมากทหารผู้ใหญ่ไปรับเสด็จแทนทุกคน และท้องตรวจตราภัยน้อยต่อวัน^{๘๓} เมื่อถึงกรุงเทพฯ ก็ได้ย้ายที่ประทับจากพระราชวังสวนคุติสิกเข้าไปอยู่ในพระบรมมหาราชวังตามที่พระยาอนุรักษ์ราชมนเทียร (ม.ร.ว. ปั้น มาลาภุต) เสนนาดีกระทรวงวังทราบบังคมทูลว่า “...ข้าพระพุทธเจ้าคิดว่าด้วยเกล้าฯ ว่าในพระบรมมหาราชวังเป็นที่นั่นคิวว่า ด้วยลู่ทางสวนคุติสิกนี้ขอกรณีความกำหนดจะมากกว่าพระบรมมหาราชวัง....”^{๘๔} นอกจากนี้ยังให้ทหารรักษาไว้ปีคปะครุว์เช้าออกตึ้งแต่บ่าย 4 โมง แทนที่จะบีกตอนบ่าย 5 โมงตามที่เคยปฏินิทิมา สมเด็จพระศรีพัชรินทราบราชนีนาดพระพันธ์หลวงทรงไม่พอใจพระทัยในเรื่องนี้มากและได้ทรงมีลายพระหัตถ์มานทรงทักเทือนองค์พระเจ้าอยู่หัว เพาะทรงเห็นว่า “...เป็นเวลาจำเป็นของฉันแล้วที่จะก้องฟูก็ตักเทือนเรอบังบังอย่าง การท้อญาจจะพุดเทือนนั้นก็ไม่เป็นไปเพื่ออาวุความรุ้งแต่คืนทั่วว่าเป็นผู้วิเศษประการใด...”^{๘๕} แท้ที่ทรงเทือน เพราะ “....ฉันไม่่อยากให้เรือแสงคงอาการภิริยาให้คนเห็นว่าเรือไม่สวยงามในเรื่องยุ่งคร่วนๆ ในการกล่าวต่อคนร้ายเกินไป คนจะคิดเห็นว่าเป็นคนชลาก จะเหมือนประมาทได้ว่า เม้มอนมิใช่รักษาภิคุณ ควรจะท้องชื่นๆ ไว้ แล็บันหน้าไว้บัง เรืออย่าไปเชื้ออ้ายพวงชี้ตาด สั่งกพาให้ยุ่งใจเกินไปกจนจะหยันได้ ชาววังของฉันก็กำลังเล่าก่างๆ นานา เต็มที่โจกกันไปจนเคอะเทอะ....”^{๘๖} และในขณะเดียวกันสมเด็จพระพันธ์ฯ ไม่ทรงคิดว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะทรงเป็นคนชลากหรือไม่เข้าແຕ່อย่างใด เพียงแต่ทรง “สังไสในหมู่คนที่จงรักภักดีท่อเนื่องจะหวนหาดท่อเหตุการที่เกิดขึ้น จึงได้เปลี่ยนแปลงการเด็กจอยู่สวนคุติสิกเป็นไปอยู่ในวัง”^{๘๗}

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงน้อยพระทัยมากที่พากหามีปฏิกริยาในทางลบต่อพระองค์ท่าน ทั้งนี้ เพราะทรงคิดว่าพระองค์เองเป็นทหาร ฉะนั้น ทหารย่อมท้องเป็นพวกเดียวกับพระองค์ นอกจากนี้ยังเห็นว่าการที่ทรงได้รับการอบรมและฝึกฝนวิชาทหารมากจาก

^{๘๓} ม.ร. ประสารค์สม บริพัตร, อ้างแล้ว, หน้า 20-21.

^{๘๔} กงช. ร. ๖ บ. 17/11, หนังสือพระยาอนุรักษ์ราชมนเทียร ทราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ๘ มีนาคม ร.ศ. 180.

^{๘๕} กงช. ร. ๖ บ. 17/18, ลายพระหัตถ์สมเด็จพระพันบุรีเรืองทหารกำเริบ, ๑๒ มีนาคม ร.ศ. 180.

^{๘๖} เพื่ออ้าง.

^{๘๗} กงช. ร. ๖ บ. 17/18, ลายพระหัตถ์สมเด็จพระพันบุรีเรืองทหารกำเริบ, ๑๐ มีนาคม ร.ศ. 180.

ยุ่งประดับความล้มเหลว เพราะเข้ากับท่านราìไทยไม่ได้ กล้ายเป็นเรื่องแบ่งพวกแบ่งเหล่า ความสะเทือนพระราชทูลักข่ายจะมีมาก กังปรากฎในราชหัตถเลขาของพระองค์ฉบับหนึ่งว่า “....มัน(หมายถึงบรรดานายทหาร)โกรเงาอ่านาจลันไปใช้ เพื่อหาความนิยมใส่ตัวของมันแล้วมันหน่าช้า จะเกียกคนไม่ให้คนนิยมฉันบ้างเลย นับว่ามันโกรเงินสองชั้น เช่นนี้ ก็ไปกัน่น้อยใจอยู่บ้าง เห็นว่าเป็นเจ้าแผ่นกินนับวันจะยกขึ้นทุกที หากทางเอาทัวร์อย่าง....”⁸⁸

ในขณะเดียวกันพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรู้สึกเหมือนยืนอยู่พระองค์เดียว เพราะเมื่อกีดกันร้องอยู่ในใจว่า “ไม่ใช่การอะไรของช้า”⁸⁹ และบางทีก็ล้าหน่อยก็ร้องคิดเห็น ค้างๆ คิดรุ่งๆ บ้าง อ้อมบ้าง และทรงประราภว่า “....เรื่องเหล่านี้จะต้องเล่าช้าทำไม....แต่มันก็ต้องให้นิกไน่ได้ และนิกๆ ไปแล้ว ก็อครู้สึกแก้นไม่ได....”⁹⁰ เพราะคนจำพวกนี้เพิง “เกิดรู้สึกความระษัยของอ้ายพวกชนด้านมา”⁹¹ หลังจากที่ทราบแน่ชัดว่าพระองค์ทรงปลดภัยจากการประทุร้ายของพวกก่อการกบฏแล้ว

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงหาวศิวิทกในความปลดภัยของพระองค์ท่าน ภายหลังเกิดเหตุการณ์มหากาฬ พระทรงเห็นว่าเมื่อมีคนบังอาจคิดการรุณแรงเช่นนั้นคงหนีบแล้วคนส่วนใหญ่ยังคงตัวเป็นกlostang ก็อาจจะเกิดเหตุร้ายขึ้นซึ่งส่องถึงกับทำให้สูญเสียพระชนม์ชีพได้ ชั่ว ráย กว่าันน ลักษณะนั้นพระองค์อาจจะถูก “คนบ้าเป็นอนคิสต์” ฆ่าตายเสียก็ได....” จึงต้องทรงเวลาจะวังภัยนั้นพยายามอย่างหนักหน่วง การตั้งแตรรับเส็จทั่วๆ ก็มีพระราชกระแส่าว่าให้ใช้ทหารรักษาไว้ไม่ใช้ทหารบกที่นักก่อกระทุรวงกลาโหม⁹² แม้กระทั่งพระราชหัตถเลขาทุกชั้นที่มีไปถึงสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงพิษณุโลกประชานาถก็ต้องทรงทำสำเนา เพื่อให้คนบังคับที่ทรงไว้

⁸⁸ เอกสารรัชกาลที่ ๘ แพ้มกลาโนม (ต่อไปใช้ ร. ๘ ก.) ๑. ๑/๑๑, พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระยาสืบราชเดโช, ๓๐ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕).

⁸⁹ กงช. ร. ๖ บ. ๘.๑/๘๔, เล่ม ๔ เรื่อง เจ้าพระยาพนราช พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระบรมราช, ๔ มิถุนายน ร.ศ. ๑๓๑;

⁹⁰ เพลงร้อง.

⁹¹ เรื่องเดียวกัน.

⁹² เรื่องเดียวกัน.

⁹³ กงช. ร. ๖ บ. ๑๗ ๑๒, ถายพระราชหัตถ์พระเจ้าน้องยาเธอเจ้าพิจิตรพะนิชกุวนาราภรณ์บังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ๓๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐.

wang phra racha than thay thra wai kaw yai peo jah dai benn phayan coy thong tai nek put la ".....we la nai benn we la du klu thuk ooye dnang kong kaew man nae jai tae nang" xamde kai wak nai xaw leoi tei yai kong kaew ba tham de jai phra jea ooye hawn maa gok ding xanak thi phuak nang thai thar ching du kruang ooye in kong mahn thak thai dai xaw wa phraong kong kaeng thong satala racha smabti in wan thi 1 meh yan r.k. 131 (p.k. 2455)"

พระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ที่ต้องทรงเข้ามาพัวพันกับการกบฏเพรະฤกษ์อังหาเอี่ยพระนามถึงมิอยู่ 3 พระองค์ด้วยกัน คือ ถ้าพากบกภูจจะเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศไทย ให้พระเจ้าแผ่นดินลงมาอยู่ใต้กฎหมายก็จะทุ่มเชิญสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีวรพินิจ หรือสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกราชานาถ พระองค์ได้พระองค์หนึ่งขึ้นมาเป็นกษัตริย์ แต่ถ้าตกลงจะให้เมืองไทยปกครองแบบรินบันลิก ก็จะทุ่มเชิญพระเจ้าพี่ยาเธอกรมหมื่นราชบุรีครุฑชัยเป็นประ渐านธิบดี⁴⁴

ผู้ที่เดือดร้อนพระทัยมากที่สุดเห็นจะเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกราชานาถ เพราสماชาิก r.k. 130 ที่ถูกจับ ลวนเป็นลูกศิษย์และมหาดเล็กไกลัชิก พระองค์ແທບหงส์น. เฉพะนายร้อยเอกชุนทวยหารพิทักษ์เป็นแพทย์ปัวจำพระองค์และครอบครัวของพระองค์ก่อไปกราบหน้าที่สุด นอยจากน้องค์พระประมุขของชาติยังเป็นพระเจ้าร่วมพระอุทธรีกิจเดียวกันแท้ ๆ ซึ่งย่อมสำคัญกว่าผู้ใดอื่น⁴⁵ ทุกกระหม่อมรับเสก็จไปพบลูกศิษย์ผู้ก่อความวุ่นวายครั้งนี้ และทรงชี้แจงเรื่องราวต่าง ๆ ให้เข้าใจพร้อมทั้งกราบทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้ายุ้หัวว่า นับจากนี้ไปพระองค์ท่านทรงสั่งให้ผู้บังคับบัญชาชวนผู้น้อยพูดเสนอ เพราะ “ให้พุกจะได้ทราบความคิด การที่ไม่ให้พุกนั้นเอง ทำให้เรานอนหลับกันไปหมก จนเกื่อบเกิดเหตุร้ายแรง”⁴⁶

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกราชานาถ ทรงรับหน้าที่เป็นประธานอันวยการพิจารณาไทยพากบภูจอย่างเคร่งครัด ประหนึ่งจะแสดงพระองค์ให้ทุกคนเห็น

44. กษช. ร. ๘ บ. 17/12, พระราชหัตถเดชาพระบาทสมเด็จพระมหกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิษณุโลกร, ๘ มีนาคม r.k. 130.

45. กษช. ร. ๘ บ. 17/2, จดหมายจาก r.k. จีอ-ร.ค. เจอ, ถวันที่ 23 มีนาคม r.k. 130.

46. กษช. ร. ๘ บ. 17/17, คำคัดสันไทยพากหารก่อการกำเริบ, ๔ พฤษภาคม r.k. 131.

47. ร.ค. เหวี่ยง ศรีจันทร์ และ ร.ค. เนคร พนวิพันธ์, อ้างแล้ว, หน้า 94-95.

48. กษช. ร. ๘ บ. 17/12, สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ, เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกร กราบทูลพระบาทสมเด็จพระมหกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ๘ มีนาคม r.k. 130.

ว่า มิได้ทรงอยู่ข้างฝ่ายกนู ขณะเกี่ยวกันกับทรงน้อยพระทัยที่ทรงทกอยู่ในภาวะลำบาก เพราะทรงหาจุดยืนไม่ได้ กล่าวคือ ถูกข้าราชสำนักผู้ใกล้ชิดล้อกันเชิงแซ่บว่าทรงเป็น “ออบโปสิชั่น” ท่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทั้งที่ในความเป็นจริง พวกที่เป็นอوبโปสิชั่น หรือพวกกันภู ร.ศ. 130 ก็ไม่ยอมรับพระองค์ท่านเป็นพวก เพราะพระองค์ทรงเป็นผู้ไปปัจจุบันพวกเข้าคุก เข้าฟาร์ม จึงไม่ทรงทราบว่าจะวางพระองค์อย่างไร⁶⁰ ดึงกับขอทูลถายออกจากทำแท่นแห่งผู้แทนเสนาบดีเสนอให้นายพลเอกพระยาสิحرาชเก Zweig เข้ารับหน้าที่แทน โดยทรงให้เหตุผลว่า “...ข้าฯ มีศรีษะเป็นฝรั่ง มีความเห็นว่า ผู้ที่จะทำการในทำแท่นแห่งเสนาบดีแม้แท้ชั่วคราว....ควรจะคัดองเป็นผู้ที่ไว้วางพระราชหฤทัย และถูกพระราชหฤทัยไทย ราชการจึงจะดำเนินไปเรียบร้อย และสุ่ความเจริญ ข้าฯ เองมีความรู้สึกว่าไม่เป็นผู้ที่ถูกพระราชหฤทัยไทย เพราะความเห็นรุนแรงและพุ่มมาก ท่าทาง ๆ....”⁶¹

อย่างไรก็ตามพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยังคงการถายอก ทรงให้เหตุผลว่า อย่าไปใช้ผู้อื่นขอให้เชื้อพระองค์ท่านแต่ผู้เดียว แต่ “ถ้าเมื่อไครันไฟไว้วางใจให้เชือทำการในหน้าที่แล้ว ฉันจะไม่รอให้เชือเตือนโดย ฉันจะบอกเชือเองทันที”⁶² แม้กระนั้นความหวาดระแวงพระทัยระหว่างสมเด็จพระเซชชูและสมเด็จพระอนุชาสองพระองค์นี้ยังคงเป็นเสน่ห์อนคลิน ให้น้าอยู่ จนกระทั่งสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาดเด็กทิวคทในอีกสิบมีท่องมา

สำหรับสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์นั้นับเป็นโชคดีครั้ยคำรับส่องในรอบปี เพาะเมื่อทันปี ร.ศ. 130 ก็เกิดข่าวลือว่า กรมหมื่นชุมพรເຊទรօคุມกັກດົຈກ່ອກປະປິວິກີ และจะทูลเชิญเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์ขึ้นเป็นกษัตริย์ โดยที่กรมหมื่นชุมพรເຊទรօคุມ-ກັກດົຈກ່ອກປະປິວິກີทรงดำรงตำแหน่งหัวหน้าเหมือนที่เคยมีมาในรัชกาลก่อน ๆ⁶³ เป็นเหตุให้เจ้าฟ้ากรมหลวง-

60. กษช. ร. ๘ บ. 17/12, สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาด กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ๘ มีนาคม ร.ศ. 130.

61. กษช. ร. ๘ บ. 17/12, สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาด กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ๘ ตุลาคม ร.ศ. 130.

62. กษช. ร. ๘ บ. 17/12, พระราชนัดดาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อิงสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาด, ๖ ตุลาคม 181.

63. น.๙. หญิงประสงค์สม บวพัชร, อ้างແລວ, หน้า 17-18.

กระทรวงศึกษาธิการ เผยแพร่มาตรา มาครั้ง กบฎ ร.ศ. 130 น^{๓๓} เมื่อทรงทราบว่ามีทหารเรือเข้าร่วมขบวนการค้ายา 3 นาย ก็ยึดร้อนพระทัย รับสั่งให้ทางฝ่ายทหารเรือภาคชั้นคนเข้ารับราชการในกองทัพเรือ เพราะทรงเห็นว่าทหารเรือที่เกี่ยวข้องกับกบฎ ร.ศ. 130 เป็นพวกร้ายทหารกองพระธรรมนูญจึงต้องสอบสวนป่าวว่าให้ละเอียดก่อนเข้ารับราชการ เพื่อรักษาตนไม่เหมือนทหารเรือฝ่ายพตรงบ ซึ่งได้มีโอกาสสรุจกันสั้นๆ ใจกลางม้าตั้งแต่เป็นนักเรียน^{๓๔}

แม้จะทรงใช้ความพยายามบังคับเข้าไว้แล้วลืมเรื่องก่อกบฎ แต่การที่ทรง “ลงมุณะม่อม อ่อนหวาน”^{๓๕} ประโภกับนายทหารค่ายทรงคำนึงแต่คัญ เช่น เสนานักกราบทหารเรือพระองค์-แรก และเสนอธิการทหารบก จนทรงเป็นที่รักใคร่ของบรรดานายทหารที่เป็นแทบทั้งหมด เคียงเข้ากับการที่ทรงยกเว้นที่รักใคร่ของบรรดานายทหารที่เป็นแทบทั้งหมด ให้เป็นหัวหน้ากองทัพที่รักใคร่ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และทุกกระหม่อมเพิ่งได้มาประทับคุกเข้ากราบบังคมทูลพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่ ก็ต้องเป็นไปตามที่ทรงคิดไว้ แต่ที่สำคัญที่สุดคือ “กบฎ” เสียที่ “พระเจ้ารับหน้าที่นี้มา 15 ปีแล้ว เป็นอีกหนึ่ง”^{๓๖} และก็ได้รับพระราชทานนามพระประسنงค์

เข้าไว้อีกเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับความไม่ประองคงในหมู่พระบรมวงศานุวงศ์ กือการที่พระเจ้าพี่ยาเธอกรมหมื่นราชบุรีได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเสนานักกราบทหารในวันที่ 1 เมษายน ร.ศ. 131 เจ้านายพระองค์นี้เป็นที่รู้จักกันดีว่าทรงเชี่ยวชาญทางด้านกฎหมาย การที่ก้องทรงรับตำแหน่งทางการเกษตรที่ไม่ทรงณัค เป็นแทบทั้งหมดให้เกิดความสงสัยกันทั่วไปว่า คงเป็นพระพวกรกนับสนับสนุนให้พระองค์ท่านขึ้นเป็นประธานาธิบดี จึงทรงถูกเพ่งเลิงและถูกย้ายงานไปอยู่ให้ห่างไกลถูกน้องหลังจากเกิดเหตุ ได้เพียงเดือนเดียว

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงตอบพระทัยเข้าไว้แล้วลืมเรื่องนี้มาก ทรงอธิบายว่าไม่เกี่ยวอะไรกับกบฎเลย แท้ที่ทรงจะพูดกันไปถือกันไปนั้น พระองค์ท่านทรงแท้ใจไม่ได้

๓๓. กษช. ร. ๘ บ. 17/18, บันทึกสมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์เรื่องนายทหารเรือ ซึ่งเด็กวัยชายนักการชาติ, 19 มีนาคม 190.

๓๔. พระวรวงศ์เรือ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เกิดวันปารุสก์ เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, 2514), ๙ เล่ม, หน้า 279.

๓๕. ม.๑. หญิงสมประسنงค์ บริพัตร, อ้างแส้, หน้า ๓๖.

เพริ่ง “ไกรนิกจะพูดอย่างไรก็ไปตามใจ ไกรนีโอกาสมาก็ได้พูดมาก ไกรนีเพื่อนมากก็ได้กรอกหลายท่าน ไกรยังมีความละเอียดอยู่บ้างพูดណัด”⁶⁶ ที่จริงเวลาหนึ่งพระเจ้าพี่ยาเธอกรมหมื่นราชบุรีเรอกฤทธิ์ทรงออกจากการทรงยุทธิธรรมมาบีเกษแล้ว แต่ทรงดำเนินกิจการโรงสีส่วนพระองค์อยู่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงคิดจะให้กรมหมื่นราชบุรีเรอกฤทธิ์กลับเข้ารับราชการ ตั้งแต่ตอนที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสรวงศึกเมืองปلاญ ร.ศ. 129 โดยจะให้ทำแทนนายกรัฐมนตรีสภานาถ แต่กรมหมื่นราชบุรีทรงตอบปฏิเสธ เพราะเป็นตำแหน่งที่ไม่มีงานทำ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงตระหนายาม ทรงให้ข้าราชการบริหารหลายท่าน เช่น พระยาราชวงศ์สรรค์และเจ้าพระยามราชไปรักษาให้กรมหมื่นราชบุรีกลับเข้ารับราชการใหม่ กรมหมื่นราชบุรีรับสั่งเป็นนัย ๆ ว่า ถ้าพระองค์ท่านเข้ารับราชการจะรับรองได้ในว่าการงานแผนกโรงสีและแผนกการค้าส่วนพระองค์ท่านจะไม่เตียหาย ซึ่งคงหมายว่าพระองค์ท่านอย่างเช่นกันและนักค้านี้ให้ใกล้ชิดมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงมอบตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงเกษตรฯ ให้คานท์ทรงประดิษฐ์⁶⁷ แต่ความไม่ทรงปรองดองกับยังคง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังคงมีอยู่ พระวรวงศ์เรอกรมหมื่นพิทยาภรณ์คุณยักษิณ เดชะนาการเสนาบดีสภาพนัยนั้นทรงเล่าเรื่องการทำงานของเสนาบดีสภาพอนหนึ่งว่า ครั้งหนึ่งสมเด็จเจ้าพี่กิริมหดวงพิษณุโลกทรงถวายโครงการที่ทรงพระคุริให้มีสภาพสำหรับพิจารณากฎหมายที่จะออกใหม่ท่านองเป็นสภาพผู้แทน มีหน้าที่ซักเสนาบดีและติดต่อให้ในที่ประชุม พระเจ้าอยู่หัวทรงสั่งให้ส่งไปขอความเห็นเสนาบดีทุกกระทรวง ก็ได้รับตอบมาหมัดยกเว้นกระทรวงเกษตรฯ กรมหมื่นฯ จึงน่ารื่องไปเผ่ากรมหมื่นราชบุรีที่วัง เพราะท่านไม่เสด็จกระทรวง “ท่านทรงย้อนถามว่ามีเป็นพระบรมราชโองการให้เตือนหรือ ให้ทูลว่าก็โดยปริยาย ท่านแม้จะพระพักตร์ไปอย่างไม่พอพระทัย และทวสั่ว ถ้าเข่นนั้นนั้นไม่ตอบ เรายังหน้าแหยกลับมา”⁶⁸

ผู้ก่อการกบฏรุ่นแรกของเมืองไทยถูกกลับ และทางการสอบสวนว่า ทำในจังหวัดประทุมราษฎร์คือแผ่นดิน คำให้การของท่านเหล่านี้ ไม่ว่าจะถูกหรือจะผิด ไม่ว่าจะเชื่อได้หรือ

66. กษช. ร. ๘ บ. 17/12, พระราช敕ต่อเลขานุพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึง สมเด็จพระเจ้าบรมยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหมื่นพิทยาภรณ์โลกประชานาถ, ๘ เมษายน ร.ศ. 130.

67. เพลงอ้าง.

68. พระวรวงศ์เรอ กรมหมื่นพิทยาภรณ์คุณยักษิณ, อัตชชีวประวัติ (กรุงเทพ : โรงพิมพ์ธรรมสาร, ๒๕๑๗), หน้า ๘๕-๘๖.

ไม่ได้คุณรุ่นหลังจะต้องยอมรับว่าสมควร ร.ศ. 130 ได้เบิกศักดิ์ราชใหม่ให้กับการเมืองไทย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเชื้อเจ้าพักราชทรงพิษณุโลกประชาชนคาด ทรงประภารกว่า "...ถ้าพึ่งเสียงคนทั่วไป กลโฉคจนราษฎร ในเหตุการณ์ทั้งนี้แล้ว โดยมากกล่าวว่าผู้ใดกระทำการร้ายแรงนั้นกระทำผิดแต่เหตุผลที่เข้าคิดกระทำนั้น ไม่มีใครเห็นผิดเลย...."

๖๙: กงช. ร. ๘ บ. 17/12, ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเชื้อเจ้าพักราชทรงพิษณุโลกประชาชน ทราบบังคับทูลพระบาทสมเด็จพระบรมชนูปถอดเข้าอยู่หัว, ๘ มีนาคม ร.ศ. 180.

วารสารสังคมศาสตร์

ขอแนะนำหนังสือใหม่ทางรัฐศาสตร์

- การเนื่องกับการบริหาร ดร. ยัยอนันต์ สมุทรวิชัย
- รัฐศาสตร์ : แนวทางศึกษาและความเป็นศาสตร์ ดร. พรศักดิ์ พ่องแพร์
- ทฤษฎีพัฒนาทางการเมือง พลศักดิ์ อรุไรรัตน์

ธนานินทร์ วิชญางกูร (แปล)